

УДК 330.1

О.О. ЗАВГОРОДНЯ,
*кандидат економічних наук, доцент
Національної металургійної академії України*

В.М. ТАРАСЕВИЧ,
*доктор економічних наук, професор
Національної металургійної академії України*

ПРОЛЕГОМЕНИ ДО ЕКОНОМІЧНОЇ НЕОСОЛОГІЇ

У статті ставиться питання про інтеграцію розпорошених фрагментарних досліджень артефактного нового і відтворення його носіїв; обґрунтовується доцільність та актуальність економічної неосоології – науки, предметом якої є нове економічне буття в універсальному контексті.

Ключові слова: *неос, неосоологія, економічна творчість, відтворення економічно нового, інновації.*

Інноваційна проблематика, що вийшла на передові позиції світової науки та економічної думки в останній чверті ХХ сторіччя, продовжує впевнено утримувати лідерство і на початку третього тисячоріччя. Зрозуміло, це не випадково: інновації як носії піонерного, якісно нового є каталізаторами оригінальних метаморфоз універсуму, найважливішим чинником динамічних змін, актуалізації творчого потенціалу людини і суспільства. Тому не дивно, що проблематика нового стала ключовою практично для всіх наук і багатьох галузей знань. Якщо ж нове є онтологічно всюди присутнім та гносеологічно загально проблемним, чи не настав час **неосоології** – *самостійної науки про нове, піонерне, оригінальне, інше в різних сферах життєдіяльності людини, у тому числі в економічній?*

Правомірність і актуальність зазначеного питання підтверджується численними економічними дослідженнями. Їх проблематика у працях вітчизняних (Ю. Бажал, В. Геєць, М. Герасимчук, С. Ілляшенко, Б. Кваснюк, І. Лукінов, Л. Федулова та ін.) і закордонних (О. Бузгалін, С. Глазьев, О. Єрохіна, Н. Іванова, В. Маєвський, В. Макаров, К. Фрімен, Г. Хемел, Ю. Яковець та ін.) науковців є достатньо широкою. Ґрунтовний аналіз наявного різноманіття концепцій і підходів дозволяє стверджувати, що, з одного боку, тема інновацій є важливою складовою усіх напрямів та шкіл економічної науки, а з іншого – поки що інтеграція відповідних ідей поступається диференціації, перспективи цілісної теорії, яка б спромоглася об'єднати розпорошені дослідження, є туманними, та а й термін «інновація» за усієї популярності і загально визнаності не отримав достатньо строгої категоріальної визначеності. Чи не кожний з дослідників залежно від об'єкта та предмета власних наукових пошуків, а, найголовніше, від їх кінцевої мети пропонує своє визначення сутності інновацій, їх місця і функціональної ролі в економічній системі.

Формування лівової частки зазначеного дефінітивного різноманіття небезпідставно пов'язується із розповсюдженням п'ятого технологічного укладу, синхронізованими хвилями базисних нововведень доби становлення постіндустріального суспільства. Саме на порубіжжі віків яскраво виявляється всюдисутність нового, його спеціалізація на вибірковій якійсній мінливості екогенетичного матеріалу. Загострюються імперативи пошуку загального, інтегративного у різноманітності диференційованого особливого та одиничного.

Безумовно, емпіричне збагачення інноваційної проблематики відкриває перед науковцями нові горизонти пізнання. Але ж воно має спонукати і до критичного перегляду вживаної термінології. На жаль, щире прагнення інтенсифікувати цю роботу не завжди позитивно позначається на якості її результатів. Свідчення тому, – недостатньо обґрунтовані та виправдані відхилення змісту категорій, що використовуються для розкриття різноманітних аспектів якісної мінливості економічних систем, від їх (категорій) філософського підґрунтя, етимологічно і семантично зумовлених сенсів, недооцінка герменевтичних і контекстуальних ракурсів досліджень, а також необхідності пошуків первинної сутності та субстанції різноманітних поверхових форм.

Така певна зневага до словникової роботи й категоріального детермінізму несе потужні потенційні загрози для освітньої діяльності, законотворчості, економічної політики. «Якщо різні люди у різному контексті розуміють під інноваціями цілком різні речі і явища, – слушно зауважує О. Кулагін, – то як можна говорити на загальнодержавному рівні про інноваційний прорив та інноваційну політику. Не зрозуміло, що треба заохочувати, як впливати на це незрозуміле також не відомо...» [1, с. 16].

Усвідомлення відзначених обставин посилює інтерес до проблем доволі еkleктичного і внутрішньо суперечливого тезаурусу постнекласичної теорії інновацій [2–5]. За результатами його відносного упорядкування й структуризації як складного цілого та чисельних варіантів контент-аналізу відповідних (об'єктного, процесного, результативного, інвестиційно-фінансового) сегментів стає зрозумілим, чому досі коректно не розв'язане категоріальне питання. Визнана в колі фахівців незавершеність понятійного простору, наявні смислові розбіжності й непорозуміння спричинені, зокрема, відсутністю *базової категорії, первинної абстракції*, що:

- символічно та семантично асоціюється із новим – унікальним і оригінальним, аналогів якого раніше не було;
- має філософський і загальнонауковий статус, детермінований всюди-сутністю та всезагальністю нового, генерація, дифузія та рутинізація якого є невід'ємним моментом буття будь-яких відкритих автодинамічних складноорганізованих систем;
- задає «родовий» основоположний зміст, що ситуативно актуалізується й утворює «архітектонічне ядро» системи споріднених категорій, спроможної адекватно розкрити закони та механізми спрямованого якісного оновлення універсуму;
- є осередком діалектики загального, особливого і одиничного, розмаїття носіїв новизни та індукованих ними якісних змін, конститує їх діяльну природу, спільну креативну генетичну основу та цілеспрямовано-конструктивний початок.

Між тим термінологічна база наук, у предметний простір яких входять універсалії та частковості еволюційної проблематики, на цей момент не містить абстракцію, адекватну зазначеним вимогам. Справа в тому, що практично поза увагою залишається онтологія артефактного нового та відтворення його носіїв. Наприклад, економічна інноватика у сучасному прагматично «менеджерському» варіанті може розглядатися лише як спеціалізована складова науки про нове, що зосереджує увагу на впроваджувальній фазі відповідних *априорі результативних* відтворювальних циклів. До речі, про відсутність претензій на щось більше імпліцитно свідчить наявність префіксу «*in*» в її назві. З урахуванням латинського походження останньої він у сенсі «потрапити у щось» означає, що мова йде про імплантацію носіїв новизни у середовище *de facto* [6, с. 112].

Розуміючи складність завдань, пов'язаних із пошуком зазначеної первинної абстракції та зростаючого з її «кореня» могутнього древа науки про нове, ми не претендуємо на їх вичерпне рішення. Тому наведені у статті результати,

отримані з використанням універсального, еволюційного, синергетичного й діяльнісного підходів, слід оцінювати як постановку проблеми, як попередній ескіз, пролегомени для творчих пошуків і активізації дискусії про економічно нове.

Розмірковуючи над назвою зазначеної первинної абстракції, ми звернулися до рідної грецькій мові праматері усіх наук – філософії. В ній для позначення будь-чого, що є новим і містить новизну, використовується самодостатня символічна конструкція «*neos*». Якщо ж мова йде про нове, що «прив'язане» до цілком конкретної сутності та проявляється через істотні якісні відмінності її станів в послідовні моменти часу, то про його наявність повідомляється шляхом додавання до вихідної назви цієї сутності частки «*neo*» (*neo*) [6, с. 341]. З огляду на викладене, вважаємо логічним і коректним використання терміну «*неос*» для позначення нового як первинної абстракції, що у «згорнутому» стані містить все різноманіття його (нового) сутності, змісту та проявів. Відповідно, *загальну науку про нове* пропонуємо називати «*неосоологією*». *Предметом* однієї з її складових – *економічної неосоології* – є *нове економічне буття в універсальному контексті*, у тому числі природа, кваліметрія, місія і детермінованість економічного нового, закони і механізми відтворення неосів в економічних системах.

Зрозуміло, ми не бажаємо загострення категоріальних проблем й повної ревізії тезаурусу теорій інновацій. Тож не зазіхатимемо на латинську етимологію уже узвичаєних понять. Збережемо корінь «нов» (від лат. *novus* – новий) як змістове ядро категорій, що відображатимуть поліморфізм економічних неосів. Він зумовлюється об'єктивною логікою їх життєвого циклу (зародження → становлення → зрілість і постадаптація → занепад) та *послідовними* стадіальними трансформаціями (протоновація → інновація /нововведення/ → постновація → реновація), що уособлюють *розвиток (розгортання)* первинної сутності.

З огляду на зазначене до пролегоменів, початків *економічної неосоології* вважаємо за доцільне віднести такі положення.

1. Неоси є утвореннями універсальними та всезагальними, абсолютними і відносними, об'єктивними і суб'єктивними, такими, що можуть існувати у гносеологічних, онтологічних, аксіологічних і праксеологічних формах, в різних взаємозв'язках та співвідношеннях.

2. Пошуки *онтологічних неосів* базуються, зокрема, на зіставленні *якостей* явищ та процесів й знаходженні між ними генотипних і фенотипних, істотних і неістотних відмінностей. Неоси інших форм можуть виявлятися через *змістові розбіжності* ідеальних моделей, безвідносно до існування – не існування їх онтологічних підвалин.

3. *Абсолютність* неосів доводиться підтвердженою появою матеріальних чи нематеріальних сутностей, якісно ідентичних аналогів яких не було в передісторії як цієї економічної системи, так і її середовища. *Відносність* виявляється різноманітніше. Саме про неї йдеться при народженні та/або утвердженні:

- локально нових сутностей екзогенного походження;
- якісно нетотожних модифікацій та часткових трансформацій наявних сутностей;
- сутностей, присутніх в минулому, забутих, але не стертих з генетичної пам'яті системи, і відновлених у сьогоденні;
- або у випадках, коли:
  - майже одразу за носіями новизни, що не встигли узвичаїтися, з'являються авангардні носії новітності;
  - при додатних темпах дифузії неосів більшість акторів продовжують сприймати їх як суб'єктивно нове.

4. *Економічні неоси* є *багатогранними і контекстуальними* [8]. Залежно від ситуації вони постають як:

- макроскопічний результат довільних чи спрямованих мутацій мікро- і мезоносіїв екогенетичної інформації;
- стрімке, нелінійне посилення раніше малопримітної властивості;
- новоутворення, породжені комбінаторикою елементів, що взаємодіють, їх гібридизацією чи химерізацією;
- латентні сутнісні ознаки та якості, потенційно закладені у відтворювальну програму системи при структурогенезі, але в передісторії приховані від середовища;
- ренесанс старого (*déjà vue*);
- дотепер незвідане та невідоме;
- інтерналізоване чуже тощо.

5. З огляду на загальні закони універсуму заперечується (принаймні на першому етапі пошуків) можливість *creation ex nihilo*. Виникнення неосів пов'язується із структурогенезом та реструктуризацією наявної реальності – реконфігурацією, комбінаторикою й синтезом її різних за ступенем агрегації фрагментів, кожний з яких може бути потенційним носієм різних «атомів і молекул» економічного нового. Зокрема, мова йде про притаманний синтезу синергетичний ефект. У відкритих людинорозмірних системах він біфуркаційно реалізується в емерджентній і м'яко детермінованій формах, уособлюючи діалектику свободи і необхідності, невизначеності і фатальності (приреченості), випадковості і закономірності.

Причинність пояснюється:

- універсальними еволюційними принципами та імперативами;
- законами, що визначають логіку життєвого циклу систем певного класу, його фазові особливості та специфіку перехідних станів;
- дією механізмів наслідування;
- залежністю від оточення, у т. ч. відповідними зовнішніми викликами й обмеженнями саморухності;
- законами і механізмами коеволюції «система ↔ середовище», що визначають змістову й часову кореляцію їх циклічної самомінливості та адаптивної взаємомінливості;
- цілеспрямованістю й раціональністю, притаманною усім формам діяльності людини;
- футуристичними образами, що існують в індивідуальній та колективній свідомості акторів як цільові орієнтири руху;
- організаційно-регуляторними взаємодіями, що передбачають селективний відбір макропріоритетів розвитку та каналізацію в їх напрямі мікропроцесів тощо.

Відзнаками *емерджентності* є спонтанність, випадковість, складна адитивність індивідуальних властивостей об'єднаних і кооперованих елементів, передбачуваність набутих макроскопічних якостей. *Біфуркаційність* зумовлює невизначеність долі зародків нового (протоновацій) з огляду на варіативне «розщеплення» траєкторії руху акторів, що перебувають в нерівноважно- нестабільному стані. Саме емерджентності та біфуркаційності соціально-економічні процеси «зобов'язані» такою атрибутивною характеристикою економічного буття, як *відкритість альтернативного майбутнього*.

В економічній системі нове буде народжуватися і творитися внаслідок довільних чи планованих комбінацій традиційних та новаційних носіїв екогенетичної системотворної інформації – технологічних та інституційних економів та екогенів [8, с. 290–295]. А його конкретні форми відображатимуть економічну онтологію в її неповторній суб'єкті – об'єктній процесуальній єдності.

6. Лише за людиною визнається ексклюзивна здатність свідомо сприяти народженню нового чи визріванню його природних латентних форм; творити

та впроваджувати нове, якісно змінюючи за його допомогою реальність в контексті очікуваного майбутнього.

Генерація різноманітних неосів та їх свідомо імплантація у формі інновацій в наявний екогенетичний матеріал постає як результат особливого типу активності економічних акторів – їх *економічної творчості*. Погляд на неї через призму загального, особливого та одиничного дозволяє виділити в її процесуальних основах і універсальні характеристики, і ті, що виключно властиві соціально-економічній онтології, і ті, що відображають їх спеціалізацію на творенні, впровадженні та розповсюдженні в ній нового (одиничне). До загальних належать:

– певні базисні умови – неоднорідність та відносна автономність акторів; нерівноважність їх внутрішніх станів; напруженість й суперечливість взаємодій, їх відкритість, саморушність і складноорганізованість тощо;

– механізми виникнення неосів, селективний відбір носіїв нового за критеріями еволюційної доцільності (ефективність, конкурентоспроможність, адаптабельність, відтворювальний потенціал);

– типовість структури та внутрішньої логіки життєвого циклу неосів (табл. 1, рис. 1), в розгортання якого вбудовані емерджентний та біфуркаційний ефекти.

Таблиця 1

Характеристика фаз життєвого циклу економічних неосів

Фаза	Форма	Зміст
Зародження	Прото-новація	Виникнення з будь-яких причин нової оригінальної за змістом та якісними характеристиками протоструктури (зародка) майбутнього
Становлення (впровадження)	Інновація	– свідоме введення нового в контекст дійсності з відповідною зміною статусу на інновацію; – апробація, засвоєння чи відторгнення інновації середовищем, її морфологічна стабілізація та <i>локальне</i> закріплення у ньому; – реалізація оновлюючого потенціалу, ініціація первинних перетворень за подобою протоструктури; – запуск «хвилі» перемін, чий тип, амплітуда, просторово-хронологічний масштаб розповсюдження та вектор руху обумовлюються відповідними сутнісними характеристиками нового; – супутній перерозподіл потоків речовини, енергії та інформації; – розкриття доходостворювального потенціалу й визначення реальних перспектив щодо його підвищення; – випробовування нових та оновлених структур на стабільність і стійкість; – формування засад для розширеного відтворення інновації.
Зрілість (розповсюдження)	Інновація	– зміни набувають <i>необоротного самопідтримуючого</i> характеру; – тиражування, дифузія та рутинізація інновацій; – «хвиля» змін досягає межі; – інновація починає морально старіти, втрачає доходостворювальний потенціал і інноваційний статус.
Постадаптація	Постновація	Пошук та реалізація альтернативних способів подовжити тривалість життєвого циклу (експорт (рис. 1, точка біфуркації 2), часткові цільові модифікації (рис. 1, точка біфуркації 1))
Занепад	Реновація	Втрата новизни через її заперечення новітністю та / або перетворення новації в реновацію (традицію)

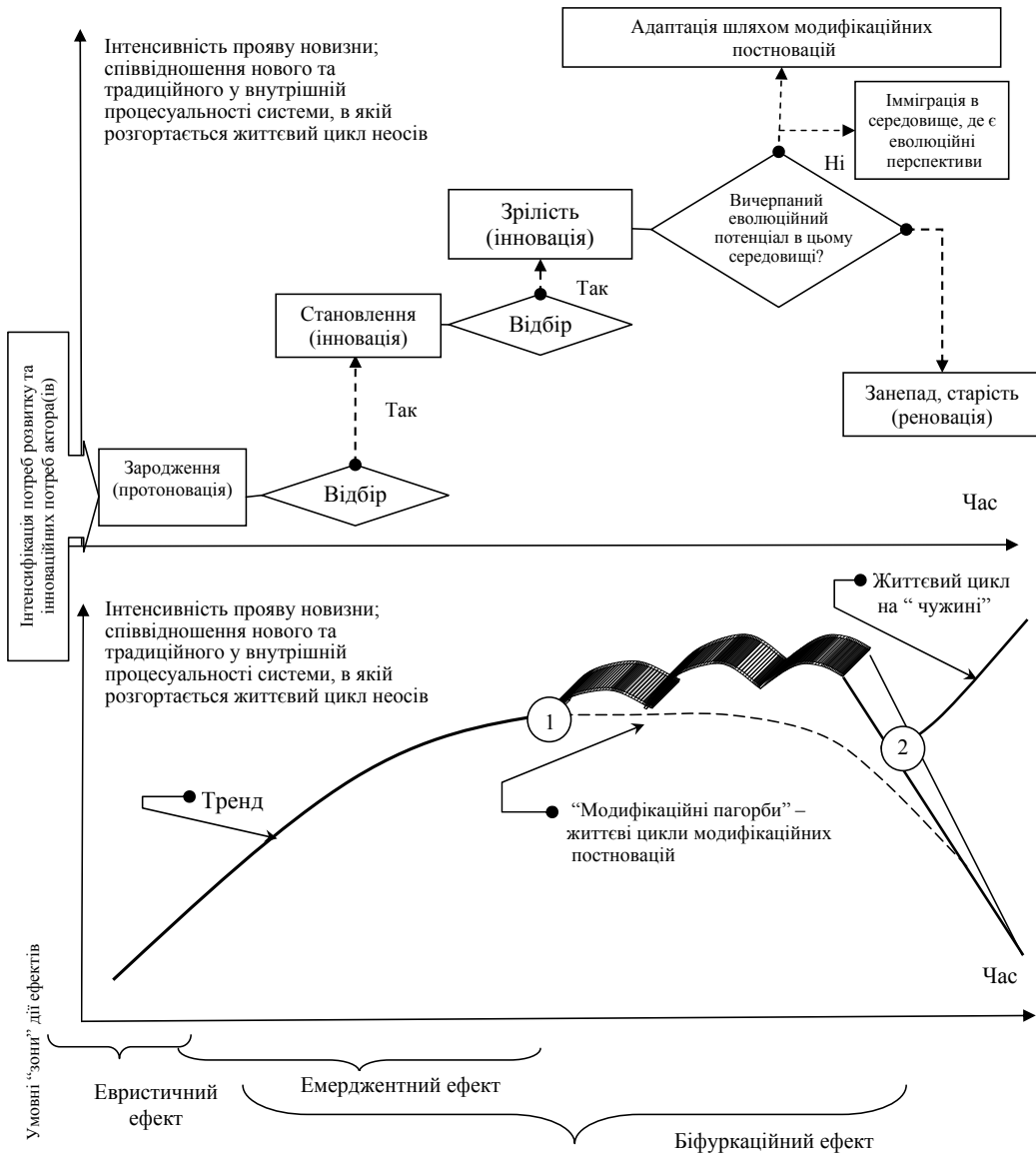

Рис. 1. Індивідуальний життєвий цикл економічних неосів

Особливості економічних процесів обумовлені притаманною лише людині властивістю пізнавати себе та навколишній світ, свідомо і критично ставитися до дійсності, усвідомлювати свої потреби й інтереси, організовувати процес їх задоволення, спираючись на власні сили та враховуючи наявні обмеження автодинаміки. При цьому суттєвими моментами є:

- діяльнісна трудова природа останньої;
- її механізми, засновані на привласненні сутнісних сил людини, діалектиці їх олюднення та уречевлення;
- зміст суперечностей та внутрішня конфліктологія інтересів і цілей акторів. Їх неузгодженість загрожує нормальному протіканню відтворювальних циклів, виявляючись у розривах коопераційних зв'язків та несподіваних міжфазових біфуркаційних переходах.

До персоніфікованих ознак економічної творчості належать:

- домінування внутрішніх мотиваційних механізмів із потужною інтраверцією – орієнтацією на саморозвиток і самовдосконалення творця;
- важлива роль інтуїції і підсвідомості при генерації неосів-ідей, виникнення яких пов'язується із активацією людиною механізмів дивергентного та/або конвергентного мислення, комбінуванням неявних і явних теоретико-емпіричних знань;
- обумовлений специфікою пошуків таких ідей *евристичний ефект*, що посилює стохастичну складову макродинаміки;
- специфічна субстанціональна основа – історично детерміновані неосні за змістом чи формою взаємодії економічних акторів з приводу уречевлення – олюднення традиційних та (або тільки) креативних сутнісних сил людини;
- певний еволюційно-економічний прогресизм і прагматизм. Кінцевою метою перемін, ініційованих акторами, є збереження за несприятливих обставин і підвищення рівня задоволення відтворювальних потреб в контексті реалізації власних економічних інтересів.

7. Креативно спрямовані взаємодії акторів є неоднорідними. Зокрема їх диференціація визначається наявним рівнем розвитку суспільного поділу праці, змістом і логікою творчого процесу. У найбільш агрегованому варіанті умовно виділяються основні, допоміжні та управлінські напрями спеціалізації акторів, задіяних у ньому в відповідних функціональних ролях.

Зрозуміло, що провідними виконавцями є творець, упроваджувач і споживач/ користувач нового. А канва і фінал історичної п'єси про долю цілком конкретного неосу, насамперед, залежить від характеру й способу організації коопераційних взаємозв'язків між зазначеними акторами, від ступеня узгодженості їх економічних інтересів (табл. 2). Успіх може бути досягнутий *виключно* у тому випадку, коли співдіяльність усіх акторів буде пронизана ідеєю консолідації зусиль заради отримання суспільно корисної новизни при додатному співвідношенні пов'язаних із нею вигод і витрат. Саме тоді *потенційно неосні* взаємодії акторів стануть *актуально неосними*.

Висновки. Універсумність економічного нового є підставою для інтеграції фрагментарних досліджень онтології й відтворення його носіїв під егідою та у межах економічної неосонології. Така поставка питання є актуальною і новою для фундаментальної економічної науки. Неосоологічні знання мають органічно доповнити теоретико-методологічні засади руху економічних систем в нестримній течії еволюційних процесів та стати корисними у розробці й реалізації довгострокових програм розвитку, пов'язаних із спрямованим якісним оновленням системотворного екогенетичного матеріалу.

Таблиця 2

Узагальнена матриця економічних інтересів акторів креативних взаємодій

		Типи і форми власності		
		Приватна	Колективна	Суспільна
Імператив (SR -період)	Індивідуально-трудова	3 найманою працею		
	Державна	Державна		
Цільові критерій	Максимізація поточних результатів, що презентують статусні позиції актора системи відносин власності (з урахуванням передісторії їх становлення і історичної спадщини) та успішність самореалізації в певній соціально-економічній ролі	Максимізація чистого сукупного доходу за результатами діяльності загалом і валового доходу трудових колективів державних підприємств; — суспільного добробуту		
	— максимізація доходостворювального потенціалу ССЛ; — максимізація особистого чистого поточного й капіталізованого доходу	— максимізація маси чистого прибутку (з урахуванням ризиків та альтернативних можливостей використання власних ресурсів); — сталість зростання прибутків в довгостроковій перспективі	— максимізація чистого доходу за результатами діяльності трудового колективу; — їх позитивна довгострокова динаміка	Максимізація: — валового доходу державного сектора загалом і валового доходу трудових колективів державних підприємств; — суспільного добробуту
Спосіб цілереалізації	Розподіл, перерозподіл і привласнення результатів інноваційних взаємодій, під час яких актор цілеспрямовано підвищує свій доходостворювальний потенціал та/ або сприятливо для себе реорганізує особистий економічний простір			
Передумова реалізації в LR-періоді	Розкриття нереалізованих потенцій та селективне нарощування відтворювального потенціалу, погоджене із стратегією саморозвитку, напрямом спеціалізації та конкурентними перевагами			
Творець	Самореалізація креативного потенціалу ССЛ та їх саморозвиток; максимізація прибутку/доходів, у т. ч. за рахунок <i>інтелектуальної ренти</i> — чистого надприбутку власника природно обмежених й унікальних за якостями креативних ССЛ, отриманого за результатами капіталізації творчих розробок			
	Упроваджувач (інноватор у вузькому сенсі)	Максимізація прибутку (доходів), у т. ч. за <i>рахунок інноваційної ренти</i> — чистого надприбутку повного чи обмеженого у правах власника новачійних інтелектуальних продуктів та інтелектуалізованих факторів виробництва, пов'язаного із реалізацією наданих ними конкурентних переваг		
Споживач	Підвищення рівня задоволення відтворювальних потреб (в абсолютному та відносному виразі), економія часу й ресурсів, покращання якості життя тощо			
Передумови для відповідної ролі актора у самореалізації	Творець гносеологічного нового	Очікувані доходи на рівні, достатньому для відтворення людського капіталу		
	Творець онтологічного нового	Очікувані доходи на рівні, достатньому для розширеного відтворення людського капіталу, але не менші за середні для традиційних видів діяльності		
	Упроваджувач	Очікувані доходи на рівні, достатньому для розширеного відтворення, але не менші за: а) середні для традиційних видів діяльності; б) доінноваційний період		
	Споживач	Суб'єктивно прийнятне співвідношення «споживчі вигоди — витрати», отримані додаткові споживчі переваги більші за додаткові супутні витрати		

Список використаної літератури

1. Кулагин А.С. Немного о термине «инновация» / А.С. Кулагин // Инновации. – 2004. – № 7. – С. 15–24.
2. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 324 с.
3. Дулепин Ю.А. Некоторые аспекты терминологического анализа инновационной деятельности / Ю.А. Дулепин, Н.В. Казакова // Проблемы современной экономики. – № 4 (32). – 2008. – С. 34–38.
4. Завгородня О.О. До питання про категоріальну визначеність інновацій / О.О. Завгородня // Європейський вектор економічного розвитку: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДУЕП, 2007. – Вип. 2(3). – С. 60–67.
5. Основы инновационного менеджмента. Теория и практика: учебник / Л.С. Барютин и др.; под ред. А.К. Казанцева, Л.Э. Миндели; 2-е изд. перераб. и доп. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2004. – 518 с.
6. Словарь иностранных слов. – 18-е изд. – М.: Лингва, 2001. – 624 с.
7. Князева Е.Н. Природа и некоторые проблемы инноваций / Е.Н. Князева // <http://narod.ru/knzva.htm>
8. Экономика цивилизаций в глобальном измерении: монография / под ред. А.А. Пороховского, В.Н. Тарасевича. – М.: ТЕИС, 2011. – 768 с.

В статье поднимается вопрос об интеграции фрагментарных исследований онтологии и воспроизводства артефактного нового; обосновывается целесообразность и актуальность экономической неосоологии – науки, предметом которой является новое экономическое бытие в универсумном контексте.

Ключевые слова: *универсум, оригинальные метаморфозы, носители экономической новизны, неос, неосоология, экономическое творчество, инновации.*

In the article was put a question about integration of fragmentary researches of ontology and reproduction of artificial economic novelty under an aegis and within the framework of economic neosology. Subject of this becoming science is determined as a new economic being under universum context.

Key words: *universum, original metamorphoses, transmitters of economic novelty, neos, neosology, economic creation, innovations.*

Надійшло до редакції 5.04.2012.